

Mozaikkocka a csíksomlyói búcsúról

Az 1989-es fordulat után Románia a társadalomkutatók számára nyílt, elérhető, enyhe túlzással akár azt is mondhatnók, hogy divatos kutatási tereppé vált. A külföldi kutatóknak elsősorban a változások előtt meg nem közelíthető témák, területek, problémák kötik le a figyelmét; tanulmányozzák a nemzetiségek gondjait, a cigányok helyzetét, az egyházak életét. – A kívülről érkező megfigyelő, aki a vizsgált régió nyelvének/nyelveinek alapos elsajátítása és a vizsgált terepen való hosszas tartózkodás után is megmarad külső szemlélőnek, „megszépítő távlatból” látja a jelenségeket. Viszonyítási alapja rendszerint az a társadalom, amelyből érkezeit, melyet nemcsak szemlélt, hanem sikertüli/kényszerült „beélni” is.

Az idézőjeles „megszépítő távlat”, emlegetése nem óhajt értékítélet lenni, legkevésbé pejoratív minősítés. A kifejezés kiemelendő része a távlat lenne, a „megszépítés” pedig nyomatékosítottan idézőjeles: a távlat következménye – valami szelíd deformációt szeretne jelenteni, melynek szinonimája a „túlzott lényeglátás”, „túlzott lényegkiemelés”.

A „küldő” társadalom számára, amely „kibocsátotta” a kutatót és „befogadja” az eredményeit, ez a leghasználhatóbb rálátási szög: kiemelt lényegi vonások, erős kontúrokkal. A vizsgált régió „bennszülött” kutatója számára ezek az eredmények elsősorban kihívást jelentenek, ugyanis mindaz, amit a külső szemlélő eredményként felmutathat, a „bennszülött” számára többnyire evidencia, és vizsgálatra, alaposabb megfigyelésre érdemesnek azt tartja, ami ezen túl van, ami a külső megfigyelő által rögzíthető „állókép” mozgalmassabbá, „jövőbe mutatóbbá” teszi.

Az egyházi életet, a vallásgyakorlás formáit vizsgáló, lényegre koncentráló kutatók egybehangzó véleménye, hogy az erdélyi római katolikus egyház rendkívül konzervatív. A megállapítás jogossága, megalapozottsága nem vitatható. A belső megfigyelőt ez nem vitára, hanem a konzervatív vallásgyakorlat feloldását, „kilazítását” célzó

törekvések megfigyelésére ösztönzi; nagyon valószínű ugyanis, hogy a kettő – a kiemelt lényegre koncentráló és az annak ellenében ható, annak megváltoztatására irányuló törekvéseket vizsgáló leírás – együtt, egymás mellé állítva árnyaltabb képet, valóságközelibb értelmezést adhat.

A '89-es fordulat után újra megrendezhették a hagyományos nagy egyházi ünnepeket. Ezeknek az ünnepeknek a leglátványosabbja, mely a legnagyobb tömeget mozditja meg, a legtöbb katolikus hívót gyűjti össze (százezres nagyságrendű tömeget!), a Pünkösdkor rendezett csíksomlyói búcsú. Ez a hatalmas méretű rendezvény az utóbbi években már nemcsak az erdélyi és moldvai katolikusoknak, hanem a határokon túli (sőt: az idén már a „tengeren túli”) magyar katolikusoknak is „felvonulási terepe”. – A különböző helységekből érkező hívók csoportjaira ma is a „keresztalja” kifejezést használják. (A kifejezés nem túlárnalt jelentése: egy kereszt köré, „alá” tömörülő hívek.) Ha a búcsú megfigyelésére érkező érdeklődőket, külső megfigyelőket valamilyen szervezői zsenialitás egyetlen csoportba tudná gyűjteni, akkor ez a „keresztalja” lenne a leghatalmasabb.

Mit érzékel a külső szemlélő? – leginkább a búcsú hagyományos rendjét, a falvakat, vidékeket képviselő sok-sok színes „keresztalja” felvonulásának évszázados hagyományként rögzített, megváltoztathatatlan sorrendjét. Az immár kétéves „reformintézkedés”, a két Somlyó közötti nyeregben rendezett szabadtéri ünnepi mise tulajdonképpen még nyomatékosítja, jobban kiemeli, érzékelhetőbbé teszi a hagyományos rend érvényesítését.

A búcsú sok-sok résztvevője több helyszínen éli meg az ünnep idejét. A helyszínek legtöbbször a hagyományos viselkedésformák szigorú betartását követeli. Természetes, hogy a legszigorúbb helyszín a templom belső tere, és a templomi események rendjének felborítása a legnyilvánvalóbb és legkárhoztatóbb normaszegés. – A következőkben egy normaszegő, hagyományromboló eseménysor bemutatását kísérem meg.

A hagyományos csíksomlyói búcsú egyik legjelentősebb helyszíne a Szent Péter templom. Búcsúsok százai, elsősorban moldvai csángók szokták itt tölteni a szombatról vasárnapra virradó éjszakát. Virrasztani, imádkozni és aludni szoktak ebben a templomban. – A templomban való alvás nem tartozik ugyan az alapvető templomi viselkedésformák közé, de a búcsú éjszakáján ez soha nem számított normaszegésnek. A felnőttek elszunyókálnak a padokban, az egészen kicsi gyerekeknek pedig szabályosan megágyaznak a templom padozatán. Békés, csendes éjszaka szokott ez lenni a hagyományok szerint.

1994 Pünkösdjének éjszakáján az ifjúság „birtokba vette” a templomot. Egész éjszakát betöltő ifjúsági műsort szerveztek. Szervezők: a helyi plébánia körül kialakult ifjúsági csoport. Szabad bejelentkezés alapján léptek pódiumra helyiek (a csíksomlyói plébánia körüli és csíkszeredai csoportok), brassóiak, sepsiszentgyörgyiek, marosvásárhelyiek és magyarországiak. Minden csoport önálló, a többitől teljesen független műsorral jelentkezett.

A színpad, a pódium a szentély területe volt – ezt néha kitolták az előadók.

A színpadi történések karneválszerű hangulatot árasztottak.

Az elhangzó szövegek döntő többsége lényegében konvencionális volt. A templomi konvenciókból való nagyon enyhe kilépések nem hívták fel magukra a figyelmet. Bibliai eseményeket, szentek mesészerűen fogalmazott élettörténeteit mondták, játszották el.

A szövegmondás időnként tudatosan megszegte a templomi konvenciókat. „Polgárpukkasztó” megoldásokról beszélhetnénk, ha ez a megnevezés beférne ebbe a térbe. A hangerő váratlanul ordításszintűvé változott néha, az előadók pedig gesztusokkal is jelezték, hogy a templomban elszenderedők „felrázását” célozzák.

Olyan dolgok is történtek a szentélyben, ami templomban (legalábbis a Keleti Kárpátok környékén) eddig elképzelhetetlen volt: fellépett balettcsoport, megjelent a mozgáscentrikus, pantomimelemekkel „dúsított” színjátás, a fényekkel való játék.

Metaforikusan úgy is fogalmazhatnánk, hogy tulajdonképpen „templomos” elemekkel profanizáltak a szereplők, hiszen a „fény a sötétben”, „hang a csendben” – nagyonis templomba illő dolgok. Ezeknek az elemeknek a felhasználási módja, a szélsőségekig való tudatos elvívése azonban mélységesen sértette a „rendkívül konzervatív” erdélyi katolikus egyházi konvenciókat.

A műsor közönségének (a templomba a műsorért elmenő fiataloknak) a viselkedése a hagyományos templombajárók számára megbotránkoztató volt. Igaz ugyan, hogy tulajdonképpen a hagyományos templomban éjszakázó búcsúsok is profanizálni szokták a templomteret, hiszen a cókókjukat ott szokták hagyni „helyfoglalóként”, aludni szoktak a padokban, vackokat szoktak rakni a padlaton a kisgyerekek számára – de az ők viselkedésük nem számít normaszegésnek, az belefér a búcsús viselkedés szokásrendjébe. A műsor ifjú közönsége azonban tapsolt, a fiatalok oszlopra másztak, hogy jobban lássanak, leszedték a kilátást akadályozó templomi zászlókat, jöttek-mentek, leültek a padlóra, a mellékoltárok lépcsőire...

És közben a színpadi tér egyre tágult. Eredetileg csak a főoltár

körül tér, a szentély szolgált színpad gyanánt, de előadás közben a játék néha átfogta a teljes templomhajót. Az elsötétített templomon hatalmas földgömbre illesztett égő gyertyával mezítlábos szereplő táncolt végig, a szereplők egyszerűen „lejöttek” a színpadról, és helyettük a következő műsor „artistái” foglalták el a szentélyt, kissé „templomidegen” zaj, csörtetés közepette. A pünkösdi galamb-szimbólum karneváli játékban „materializálódott”; a színpadon (szentélyben) szürke galambot (még véletlenül sem fehérét!) dobtak fel, amelyik nem óhajtott repülni, beszállt a közönség közé, a nézők újra feldobták, újra leszállt, újra feldobták – és önfeledt galambfogó-galambfeldobó játék zajlott hosszú percekig.

A „pünkösdi lángok” is igazi játékelemmé váltak – sok-sok felfüggesztett, nagy lángot adó papírdarabkát gyűjtöttak karneváli hangulatban zsbongva, körbetáncolva.

A játék, a mozgás, a mimika, a hang-, a fényhatás egyre átjárhatóbbá tette az előadók és a közönség közötti határt.

Végül a két tér, az építészeti (szentély-templomhajó) és a hagyományos színházi konvenciók szerint (színpad-nézőtér) egyaránt gondosan elválasztott két tér közötti határ teljesen eltűnt, egybemosódtak a terek, összekeveredtek a résztvevők. Felszólították a közönséget a közös éneklésre: mindenki (pontosabban: szinte mindenki – még a megbotránkozottak nagyrésze is) felállt, megfogták egymás kezét, ringatóztak jobbra-balra, időnként kitapsolták a ritmust, és tele tüdőből, hatalmas hangerővel énekeltek:

Add a kezed, hogy
Zengjünk az Úrnak,
Zengjünk az Úrnak
Alleluját!
Alleluja! Alleluja! Alleluja!

Kitárt karokkal
zengjünk az Úrnak,
zengjünk az Úrnak
Alleluját!
Alleluja! Alleluja! Alleluja!

Ujjongó szívvel
Zengjünk az Úrnak,
Zengjünk az Úrnak
Alleluját!
Alleluja! Alleluja! Alleluja!

A fiatal hívők eme közismert és közkedvelt énekének az együtténekelése azok számára sem okozhatott gondot, akik először hallgatták, annyira egyszerű, csupa ismétlődés a szövege. – Elénekeltek, újraénekeltek és a templomból énekszóval kivonuló tömeg elindult a „HEGYRE”, megmászni a kálváriát, várni a napfelkeltét.

A szereplők és a szereplőkkel szinkronban lévő közönség, az ifjúság jól érezte magát Pünkösdi éjszakáján a Szent Péter templomban. „Teret hódított”, „hatalomra jutott” – A hagyományos templomban éjszakázókat idegesítette az egész, de tehetetlenek voltak ellene. Persze, a hatalomra törő ifjúságnak azért nem adták oda az „ösi jusson szerzett” „talpalatnyi földet”, az idejében elfoglalt ülő-, pihenő-, alvóhelyeket nem engedték át a betolakodóknak. Szenvedtek és túrtak, de hősiessen „helyálltak” (pontosabban „helytültek”) ők is egész éjszaka.

A „hatalomra törő” ifjúság győzelmét igazolta, erősítette, legitimizálta a nagyszámú alkalmi betérő, külső szemlélő, érdeklődő idegen, akik ugyanúgy viselkedtek, mint a fiatalok: tapsoltak, jöttek-mentek, földre ültek, beszélgettek, magnó, fényképezőgép, videófelvevő segítségével igyekeztek minél nagyobb mozgásteret kikönyökölni maguknak a nyüzsgő, mozgékony tömegben.

A csíksomlyói búcsú térben és időben is hatalmas rendezvény, olyan csoportok is érkeznek ide, akiknek egész hétnyi idejét veszi igénybe ez az ünnep, mind a mai napig nagyon sokan jönnek gyalog messzi falvakból is. Megszámlálhatatlanul sok apró mozaikkockából lehetne csak összerakni a búcsús történesek valamennyire átfogó képét. – Sok-sok helyszín, huzamosabb idő, százezres nagyságrendű résztvevő. A fentiekben vázlatosan bemutatott mozaikkocka, a Szent Péter templomi műsoron/műsorban résztvevő néhány száz búcsús Pünkösdi-éjszakájának története csak csepp a tengerben, mely az összképen talán árnyalatnyit változtathat.

Ennek a rendhagyó Pünkösdi-éjszakának sokak számára kiemelt fontosságát hangsúlyozza, hogy az érsek, az 1994-ben felszentelt új gyulafehérvári érsek jelenlétével, viselkedésével legitimizálta a Szent Péter templomban szervezett történeket. Az érsek nemcsak megjelent, de az ifjúsági rendezvény hangulatát érzékelve és értékelve „mutatta meg magát”, az oltár lépcsőjére ült, úgy kezdte nézni a műsort. – Az érsek személyében érkező legitimizálás számomra azt jelzi, hogy bármennyire megalapozott az erdélyi római katolikus egyház rendkívüli konzervatívizmusára vonatkozó megállapítás, bármennyire igaz, hogy a csíksomlyói búcsú legfőbb szervező ereje

a hagyományos rend, a hagyományos viselkedésformák dominanciája, azért az „ellenerők” megjelenése is érzékelhető már. Az érsek mindenképpen érzékelte, és megjelenésével, viselkedésével „áldását adta rá”.

1994. június